

The purpose of the article is an empirical analysis of the students' ideas of humanitarian and technical specialties of tolerance (personal, social and ethnic) as a tool for social interaction.

The main part of the article is devoted to the coverage of a number of the results of empirical research of the author. The features of the development of personal, social, ethnic tolerance of students of humanitarian and technical specialties are shown. Empirically proved that: 1) ethnic tolerance is discovered in students in three main forms: as a declared, manifested and true tolerance; 2) students receiving teaching profession, the differences between the declared and true tolerance are significantly more than the future practical psychologists and technicians. The ethnic identity and the value orientation of students are analyzed as important factors of interethnic relations. It is shown that the vast majority of students views the phenomenon of tolerance quite variously, controversially and is predominantly of adaptive, "home" nature character and, therefore, the tolerance is not virtually interpreted by students as a universal value, as a factor in consolidation of groups and communities as an effective instrument of intercultural relations. And it highlights the issue of the need for special attention to the development of a system of measures to promote tolerance among students, especially the future teachers.

The presentation of the material is confirmed by the known scientific facts and the digital data obtained in an empirical manner. The text of the article contains two tables.

Therefore, it can be argued that the article complies with the necessary methodological, methodical and technical requirements to scientific publications in professional editions.

Keywords: *tolerance, social communication, ethnic identity, ethnic relations, culture of interethnic relations.*

Отримано: 3.03.2015 р.

УДК 372.8.159.9:378.633

Г.В. Католик, М.І. Миколайчук

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Г.В. Католик, М.І. Миколайчук. Специфіка викладання психології в контексті духовного розвитку в системі сучасної вищої освіти. У статті описано специфіку викладання психології з опорою на практико-орієнтований підхід до інтеграції Я-концепції майбутнього фахівця. Обґрунтовано феноменологію та онтогенез Я-духовного як складової Я-концепції. Конкретизовано компоненти формувального впливу на Я-духовне в системі вищої освіти: дидактичний, компонент активного моделювання/ідентифікації та психотехнічний компонент (саморефлексії). Дидактичний компонент втілюється у викладанні дисциплін духовно-морального скерування. Описано процес формування Я-духовного шляхом актуалізації внутрішніх ресурсів через експерієнтальні техніки зміни глибинних переконань.

Ключові слова: *Я-концепція, Я-духовне, інтерперсональні та есенційні зв'язки, експерієнтальні техніки.*

Г.В. Католик, М.И. Миколайчук. Специфика преподавания психологии в контексте духовного развития в системе современного высшего образования. В статье описана специфика преподавания психологии с опорой на практико-ориентированный подход к интеграции Я-концепции будущего специалиста. Обоснована феноменология и онтогенез Я-духовного как составляющей Я-концепции. Освещены компоненты формирующего влияния на Я-духовное в системе высшего образования: дидактический, компонент активного моделирования/идентификации и психотехнический компонент (саморефлексии). Дидактический компонент реализуется в преподавании дисциплин духовно-нравственного направления. Описан процесс формирования Я-духовного путем актуализации внутренних ресурсов через экзистенциальные техники изменения глубинных убеждений.

Ключевые слова: Я-концепция, Я-духовное, интерперсональные и эссенциальные связи, экзистенциальные техники.

Постановка проблеми. Одним з актуальних завдань сучасної системи освіти є розробка концепції виховання цілісної, морально розвинутої, ресурсної особистості й відтак критеріїв та чинників такого виховного впливу.

Завдання сформувати інтелектуально ресурсну особистість, наділену низкою професійних компетенцій з високими показниками соціальної адаптованості на сьогодні є недостатнім. Адже ці показники не завжди є вагомими протекторами невротизації та інших психопатологій.

Зростання показників афективних розладів, залежності від психоактивних речовин, розладів адаптації тощо саме серед молоді, зокрема студентської, свідчить про ілюзорність орієнтирів інтелектуалізму, якщо йдеться про якість життя особи та її душевне благополуччя.

Численні психосоціальні патології серед молоді на фоні задоволення пізнавальних та матеріальних потреб є маркером дестабілізації психологічного здоров'я, кризи духовності, кризи вершинних орієнтирів та смислів, які не можна ігнорувати в процесі освітньо-виховного впливу на особистість.

Створення моделі психологічно здорової, гармонійної, одухотвореної, цілісної особистості, здатної дати собі відповідь на питання про цілі та вершинні орієнтири розвитку – ось важливе завдання сучасної психологопедагогічної науки, що повинно охоплювати всі ланки освітньо-виховного впливу. Проте найбільш актуальним воно є в системі освіти вищої школи, що здебільшого чинить свій вплив у сенситивному періоді формування ідентичності особистості – в юнацькому віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в Україні, як і в усьому світі, питання духовності, зокрема релігійної, постає все більш помітно в соціально-громадських процесах, зокрема через потребу відродження традиційних цінностей та моральних підвалів.

Узагальнюючи огляд публікацій з питань формування духовних цінностей, С. А. Мукомел вказує на існування всебічних досліджень соціаль-

ного механізму розвитку духовності особистості (В. Барановський); духовності як чинника успішної соціальної адаптації людини (Н. Бородюк), духовної детермінанти соціальної взаємодії (Г. Воронін), соціально-освітніх чинників формування духовності особистості (А. Корецька) [19].

Поза тим духовність у контексті завдань сучасного культурно-освітнього простору розкривається в працях І. Беха [4], І. Зязюна [7], М. Савчина [22], Л. Солонько [23]; психологічним аспектам духовності присвячені дослідження М. Боришевського [5], В. Москальця [17], Е. Помиткіна [20], Т. Титаренко [24], Ж. Юзвак [27] та ін.

Аналіз зазначених досліджень дозволяє констатувати, що питання формування духовних цінностей у філософсько-аксіологічному, соціологічному та педагогічному аспектах досить вивчене. Проте досі не витворено системного підходу до розуміння формування духовних цінностей у процесі становлення Я-концепції особистості, духовності як аспекту самоусвідомлення та активного впливу на цей процес.

Отже, **мета** статті – розробити теоретичну модель формувального впливу на Я-духовне як складову Я-концепції особистості в процесі викладання фахових психологічних дисциплін у системі сучасної вищої школи.

Виклад основного матеріалу: авторський підхід до розуміння динамічних аспектів Я-концепції. У контексті дослідження цієї парадигми варто звернутися до опису "ядра особистості", де сучасні персонологи використовують різні поняття: Я-концепція, Я-образ, самість, еґо, ідентичність, самоідентичність, самосвідомість тощо. Деякі автори ототожнюють поняття Я-образу та Я-концепції (М.І. Лісіна, В.В. Столін, В.С. Агапов); інші ж вважають, що Я-концепція є найширшим поняттям у цій сфері й охоплює Я-образ як позначення когнітивного аспекту Я-концепції [1, 2, 3, 4, 6].

У сучасній психології Я-концепція розглядається також як один із компонентів особистості, як ставлення людини до себе. Поняття "Я-концепція" виражає єдність та цілісність особистості з її суб'єктивною внутрішньою стороною, тобто те, що відомо індивідові про самого себе, яким він себе бачить, відчуває та уявляє. Іншими словами, Я-концепція – це сукупність установок людини щодо себе.

Загалом головні функції Я-концепції полягають у утвердженні у самосвідомості людини своєрідного відчуття визначеності в психологічному, соціальному та духовному просторі, ідентифікуванні з конкретним середовищем, досягненні прийняттого самоототожнення. У реальній життєдіяльності людини Я-концепція, виконуючи свої функції, проявляється в єдності таких процесів, як самопізнання (за його допомогою виникає Я-образ), емоційно-оцінювальне ставлення до себе (з'являється Я-ставлення), які впливають на поведінку або вчинки особистості (формується Я-

вчинок). Онтогенетично цикл розвитку Я-концепції має свою динамічну поетапну природу становлення.

По-перше, її формування виникає на препостнатальному підґрунті та подальшому формуванні пізнавальних уявлень особи про себе і ставлень до неї інших. Тут важливого значення набуває есенційний зв'язок, внаслідок чого з'являється знання про те, що "Я є!". Первинна матриця людської свідомості, найімовірніше, формується не лише завдяки інтерперсональній прив'язаності як вираженні здатності мами будувати стосунки, а й есенційному зв'язку, що концептуалізується як психічна єдність з матір'ю чи психічна ізоляція від неї ще в інтраутерній сфері.

Інтерперсональний та есенційний зв'язки можна розглядати як пренатальне коріння зв'язків людини з суспільством, підґрунтям для подальшого формування ідентифікаційних структур та духовної ідентичності.

Такі ідентифікаційні структури, зокрема Я-духовне як ядерне відчуття іншої людини й самовідчуття, формує матір у процесі тілесного довербального контакту. Вони мають чітко визначену індивідуальну конфігурацію, задану поведінкою мами щодо дитини, і пов'язані з переживанням базової довіри, сенсу існування, самоцінності та відчуттям себе як носія власних цінностей. Подальший розвиток ідентичності пов'язаний зі стадією індивідуалізації-сепарації, у якій ідентичність структурується довкола перших сталих ментальних образів себе й світу. Сепарація відбиває процес виходу з симбіотичної єдності з матір'ю, формування уявлень про об'єкт поза власним "Я" і встановлення "меж Я" та об'єкту внутрішньої межі.

Витворення так званої внутрішньої робочої моделі, яка передбачає уявлення про те, що таке "Я", що таке "Інший", та стосунки, які можливі між "Я" та "Іншим", становить основу персональної комунікативної етики людини і живитиме сферу її етичних цінностей зокрема та Я-духовного загалом.

По-друге, розвиток Я-концепції спричинений нагромадженням різної інформації про себе (наприклад, "Я – син, друг, чоловік, психолог", "Я – жінка, донька, мати" тощо). Це формує статусно-рольову позицію кожного свідомого представника роду людського, забезпечує виникнення в нього перших самооцінювальних суджень, завдяки яким з'являється інформаційне об'єднання різних "Я" в певну схему. Усе це відбувається, з одного боку, через когнітивний формат, а саме за допомогою перебігу процесів сприймання (наприклад, відображення звернення інших до "мене"), пам'яті (запам'ятовування різної реакції оточення, його оцінок), перших логічних форм мислення (схильність оцінювати себе так, як це роблять інші), з другого боку – під час емоційного відображення дійсності. Інакше кажучи, розвиток Я-образу суб'єкта пізнання залежить не тільки від уявлень, ставлень, настанов, оволодіння інформацією та знаннями, а й від процесу

утворення його нових когнітивно-емоційних психоформ, який визначально спричиняє формування картини Я (синонім образу Я).

Отож, розвиток Я-концепції людини поетапно проходить певний первинний цикл, який постійно збагачується, взаємодоповнюється Я-ставленням, Я-вчинками, формуванням елементів Я-духовного, а в підсумку виникає Я-концепція як феноменальна цілісність сфери самосвідомості. Тому Я-концепція – це системне пізнавальне самоуявлення, що розвивається й формується на основі настановлень стосовно себе через когнітивні та емоційні компоненти соціальної взаємодії [8, 9, 10, 29].

На рисунку № 1 продемонстровано модель формування Я-концепції в динамічному ключі (в онтогенезі), розроблену Католик Г. В. [10], чітко видно точку перетину двох просторів: динамічного й статичного, які з різних сторін впливають на формування ціннісних та поведінкових утворень особистості "тут і тепер".

Підсумовуючи зазначимо, що пізнання власної Я-концепції – ключ до становлення особистості, до духовного розвитку.

Сутність Я-духовного як складової Я-концепції. Важливість інтеріоризації християнських духовних цінностей. Духовна складова Я-концепції – явище багатогранне. Н. М. Мадей [12] наголошує на тому, що процес її формування полягає в усвідомленому сприйнятті особою норм та зразків поведінки, системи цінностей з позицій тих культурних характеристик, які панують у даній спільноті, виявленні лояльності до них, самоотождоженні себе саме з ними.

В. Москалець відзначає, що духовно-ціннісна ідентичність є різновидом орієнтаційної спрямованості індивіда й відіграє визначальну роль у мотивації поведінки та вчинків. Автор проводить синтез понять духовної та релігійної ідентичності, відзначаючи їх когнітивно-вольове (знання про сукупність цінностей, їх присвоєння та воля до їх здійснення) та вчинкове наповнення [17].

Зважаючи на суб'єктивність цінностей, гуманістично спрямована наука послуговується особливим критерієм їх верифікації – характером впливу ціннісних орієнтацій на психіку людини. Так, ціннісні орієнтації, які сприяють гуманізації, гармонізації, ушляхетненню, вселяють радість буття, наповнюють його сенсом, вважаються істинними.

В. Джеймс, досліджуючи психологію "нешасної свідомості", вершиною розвитку духовних цінностей вважав здобуття "вершини свідомості" – віри в те, що існує вищий розум, який надає високого сенсу людському існуванню й відкриває йому шанс радикально подолати приреченість на смерть, прилучитися до безсмертя, нескінченності [6, с. 103].

К. Ясперс дійшов висновку, що крах людського розуму в сфері духовно-екзистенційних пошуків людини свідчить, що орієнтирів слід шукати в бутті трансцендентному, в акті віри, який веде до Бога [28].

Динаміка формування Я -концепції в онтогенетичному ракурсі

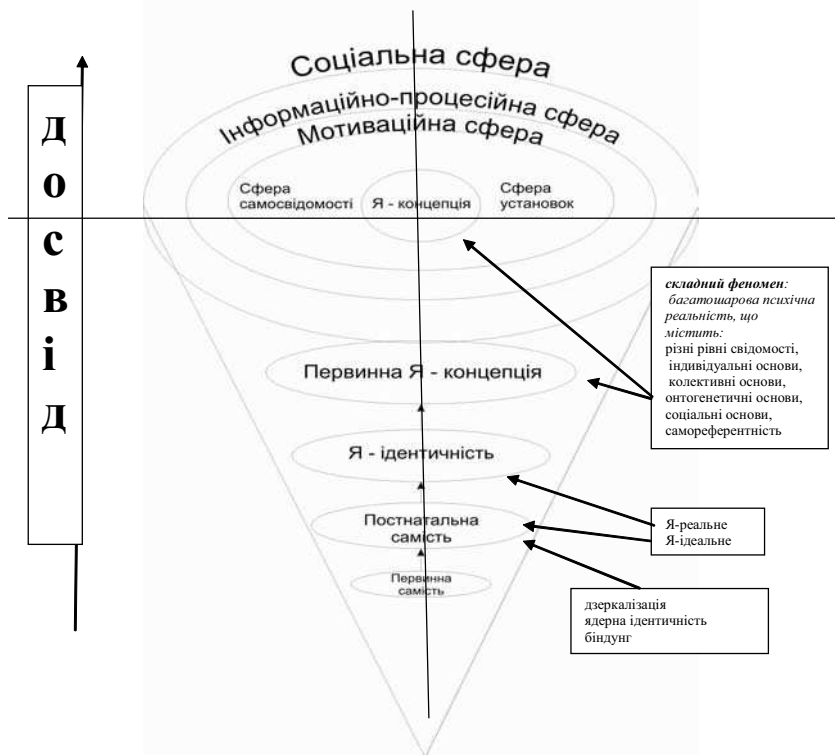

Рис. 1. Динамічна модель формування Я-концепції в онтогенетичному ракурсі

Е. Фром теж основою ціннісної осмисленості людського існування вважав сповідання релігійних цінностей, проте таких, які людині не на-в'язуються, а які перебувають у полі її вибору [26].

Сучасні психотерапевти, зокрема, Б. Фітцджеральд вказує на те, що людині притаманним є релігійний імпульс як бажання знати більше, ніж можна досягнути винятково раціональністю [25]. І це смислотворне бажання неприродно зводити лише до психологічного контексту. Тож духовна складова Я-концепції – це імпліцитна частка трансцендентного по-шуку, іманентна риса людської природи [14, 15, 16].

Формування Я-духовного в освітньому професійному просторі психолога-практика. Виходячи з вищеописаного концептуального бачення сутнісних та змістових характеристик Я-концепції особистості, Я-духовного як її складової, а також системного аналізу наукових напрацювань у галузі аксіогенезу, ми вбачаємо активний вплив на процес формування Я-духовного насамперед у процесі освітньо-професійного становлення. Адже саме освітньо-професійний простір є одним з найбільш структурованих та прогнозованих просторів особистісного функціонування, а його формувальний вплив на особистість – одним з найбільш планомірних процесів. Наше бачення цього планомірного формувального процесу трикомпонентне й містить:

- дидактичний компонент,
- компонент активного моделювання/ідентифікації,
- психотехнічний компонент (саморефлексії).

Їх поєднання уявляється нами так, як показано на рисунку № 2.

Рис. 2. Складові процесу формування Я-духовного як складової Я-концепції

Саме така модель уже втілюється в процесі професійної підготовки психолога-практика на кафедрі психології ВНЗ "Український католицький університет" у м. Львів і невдовзі дасть змогу здійснити аналіз ефективності її аплікування.

Професійний простір психолога-практика як майданчик до впровадження зазначеної моделі особливо демонстраційний та актуальний з огляду на те, що сучасні тенденції в практиці психологічної допомоги та супроводу тяжіють до актуалізації духовного виміру особистості, пошуку духовних опор та екзистенційної визначеності. Роблячи крок уперед, су-

часні психологічні та психотерапевтичні напрямки орієнтуються на надання допомоги індивіду в уточненні його цінностей і прийнятті згідно з ними смисложиттєвих рішень.

Саме тому програма підготовки студентів-психологів, імплементуючи описану модель, сприяє формуванню фахівців у сфері психічного здоров'я з глибинними духовними орієнтирами з позиції християнської духовності, адже саме християнська релігія, культурно та етнічно іманентна українському народу, є потужним хранителем і поширювачем дуже важливих високодуховних істин, таких як моральність, любов, доброзичливість, милосердя, мир, поміркованість, відповідальність тощо. Також християнські духовні цінності є вагомим інтелектуальним потенціалом для досягнення цілісності душевно-духовного життя людини, представника допомагаючої професії, готової надавати фахову профілактичну та психоконсультативну допомогу різним верствам населення. У тому числі це допомога у вирішенні психологічних проблем віруючих у єдиній співпраці з душпастирями. Важливим аспектом також є розвиток психологічної методології пастирського служіння.

Потреба в таких фахівцях відповідає запиту сучасного українця, якому притаманна більша довіра до душпастирів як фахівців у сфері психічного благополуччя та готовність звертатися до них у разі виникнення цілої низки труднощів, пов'язаних з порушеннями психологічних, психічних та тілесних аспектів здоров'я. У відповідь на такий запит при багатьох християнських церквах створюються психологічні поради, що потребують фахівців, які, з одного боку, сповідують християнські цінності, а з іншого – володіють ґрунтовно сформованим клінічним мисленням, глибинним розумінням психопатологій та компетентностями в сфері надання доказово ефективної психотерапевтичної допомоги та психологічного супроводу.

Отож, дидактичний компонент формування Я-духовного студента-психолога УКУ передбачає наявність у вибірковій частині навчального плану низки дисциплін духовно-морального скерування. Їх завданням є покрокове відкриття особистістю та імплементация християнських духовних цінностей шляхом осмислення біблійних істин та догматів християнської віри не лише як глибинних архетипічних символічних концептів, а й усвідомлення власного вибору та морального ототожнення з ними. Зокрема, до дидактичних цілей відносимо:

- формування в студентів системи загальних уявлень про християнство;
- сприяння розумінню християнства в контексті світоглядних та історико-культурних трансформацій сучасної епохи;
- ознайомлення студентів з основним змістом класичних богословських творів та їх історичного формування;

- формування в студентів розуміння основних елементів богословської парадигми й пізнання цінностей у цілісному комплексі різних вимірів богослов'я, як у академічно-науковій, так і практично-духовній площині;

- вивчення особливостей історії християнства, особливостей церковно-державних відносин;

- розгляд особливостей історичного розвитку канонічного устрою християнської Церкви; вивчення історії розвитку християнства в Україні.

Компонент моделювання-ідентифікації. Процес імплементації духовних цінностей лише дидактичним шляхом може бути поверховим чи взагалі здевальвованим через негативні стереотипні настанови та негативні атрибутивні характеристики асоційованих з ними носіїв.

Духовна ідентифікація – це процес моделювання власної духовності через співвіднесення з представниками та носіями цих духовних, релігійних поглядів. Це самоототожнення індивіда з тією чи іншою духовно-релігійною приналежністю через усвідомлення того, що він поділяє віровчення, культ і форми втілення духовних цінностей.

Отже, важливою складовою формування Я-духовного є створення простору для активного моделювання ціннісних орієнтацій через наслідування позитивних моделей поведінки в межах визначених цінностей.

Ми розглядаємо Я-концепцію як інтеріоризовані частки інтерперсональних взаємодій. У цьому контексті формування Я-духовного бачиться нами також як інтеріоризація стосунків зі значущими людьми – носіями духовних цінностей – та моделі безпечної прив'язаності в стосунку з ними.

Загалом створення чи моделювання поведінки з позиції ціннісних орієнтацій визначає діапазон маневру в рамках засвоєння догматичних орієнтирів, можливість до різноманітних варіантів самореалізації Я-духовного.

Підсумовуючи зазначимо, що якщо дотримуватись позиції, що Я-духовне є архетипним утворенням і кожна особистість має есенційне коріння духовності, тоді суспільний простір є тим формуюче-проявляючим фактором, який потужним чином робить інтервенцію в Я-концепцію особистості на рівні підсилення або ж пригнічення есенційного духовного смислу та простору. У контексті такого розуміння психологічний простір Українського католицького університету є простором, у якому есенційні змісти духовності в контексті особистісної структури безпечно виходять на поверхню й актуалізуються на рівні Я-концепції. У результаті такої взаємодії на рівні інтрапсихічного простору особистості, простору міжособистісних взаємин самого університету та набуття психологічних знань змінюється сам екзистенціал особистості.

Психотехнічний (саморефлексивний) компонент. Відомо, що самосвідомість може бути джерелом і підґрунтям духовності. Джерела ж духовності особи приховані в нерелексивних глибинах Я-несвідомого. Згідно з

поглядами В. Франкла, людська духовність є неминуче несвідомою. Розвиток абсолюту Я-духовного в особистості виникає через глибини несвідомого та виявляється у високій якості самоорганізації та саморегуляції будь-якої життєдіяльності, різних видів її базових прагнень і тенденцій, відносин особистості (до себе, до близьких і далеких людей, до живої та неживої природи, світу загалом). З допомогою Я-духовного людина гармонійно враховує як внутрішні вимоги особистості, так і зовнішні вимоги соціальних і природних середовищ життя.

Отож, формування Я-духовного шляхом психологічного впливу в контексті викладання фахових психологічних дисциплін розуміється нами як актуалізація внутрішніх ресурсів особистості не як об'єкта, а суб'єкта саморозвитку.

Відтак психотехнічними засобами уможлиблюється створення сприятливих умов, що стимулюють особистість до вибору, прийняття рішень і через це до самопізнання й саморозвитку. Процесуально сюди може належати:

1 – регулярно здійснюване самопізнання, самоаналіз своїх особистісних і поведінкових особливостей на спеціалізованих психологічних семінарах та в процесі освоєння теоретичних знань, унаслідок чого починають усвідомлюватися власні життєві призначення, утворюється й підтримується конструктивне самовизначення, самоствавлення;

2 – регулярно здійснювана рефлексія як у навчальному, так і в інтерперсональному просторах власних зразків стосунків і ставлення до оточення;

3 – сприяння розширенню діапазону власних переживань різних реєстрів, розвиток вмінь саморегуляції власних емоцій, дій і думок, розвинути прагнення та вміння підтримувати переважно позитивний емоційний стан, швидко повертатися в спокійний стан у стресових ситуаціях;

4 – гармонійно організована творчість – наявність своєї цікавої творчої справи, що виконується найчастіше в ігровому й процесуальному стилі, з помірним вкладенням зусиль і часу;

5 – конструктивне ведення своїх справ, для якого характерне реалістичне планування;

6 – конструктивний саморозвиток – наявність цілей і діяльності по самовихованню особистісних установок і поведінки, що гармонізує.

Якщо говорити про певну теоретичну модальність для цих психотехнічних методів, то, згідно авторської позиції, єдиної правильної, названої християнською не існує. Будь-яка психотерапевтична модальність є християнською, якщо ґрунтується на засадах доказової ефективності, а її втілення супроводжується високими етичними та професійно-компетентнісними стандартами, що проявляються в толеруванні, повазі до особистості, емпатії, інспіруванні надії, зцілюючому стосунку, формуванні конструктивних орієнтирів – християнських цінностей.

Висновки:

1. Говорячи про специфіку викладання психології в контексті духовного розвитку, основний акцент ставимо на формування та інтеграцію складових Я-концепції як базового чинника психологічного здоров'я, а отже, ресурсності, продуктивності майбутнього фахівця.

Я-концепцію розуміємо як складний психологічний феномен, що є результатом інтеріоризації різних інтерперсональних взаємодій індивіда, як обов'язковий та унікальний результат його психо-духовного розвитку, що набуває відносної внутрішньої самодостатності, тобто самоспричиняє, а згодом і самопродукує свої складові, структуру, механізми реалізації.

2. Структура Я-концепції має такі компоненти: когнітивний, що конкретизується в Я-образі суб'єкта, емоційно-оцінковий – у Я-ставленні особистості, вчинково-креативний – у Я-вчинку індивідуальності та духовний – у Я-духовному, які розвивально гармонізують та наповнюють їх внутрішній світ відповідним позитивним соціально-культурним та професійним досвідом.

3. Я-духовне як компонент Я-концепції – це усвідомлене та осмислене сприйняття особою культурно визначених норм та зразків поведінки, системи цінностей, самоототожненні себе саме з ними. Основою ціннісної осмисленості вважаємо сповідування релігійних цінностей, проте таких, які людині не нав'язуються, а які перебувають у полі її вибору. Таким чином, Я-духовне загалом є ототожненням людини з вершинними цінностями, з їх абсолютним носієм. Інтеріоризація цих цінностей несе в собі функції особистісної інтеграції та забезпечення гармонійності самосприйняття, міжособистісних взаємин та життєвої осмисленості.

4. Формування Я-духовного піддається активному впливу особливо в освітньо-професійній сфері. Компонентами формувального впливу є дидактичний, компонент активного моделювання/ідентифікації та психотехнічний компонент (саморефлексії). Дидактичний компонент втілюється у викладанні дисциплін духовно-морального скерування. Їхнім завданням є покрокова імплементація християнських духовних цінностей шляхом осмислення біблійних істин та догматів християнської віри не лише як глибинних архетипічних символічних концептів, а й усвідомлення власного вибору та морального ототожнення з ними.

Духовна ідентифікація – це процес моделювання власної духовності через співвіднесення з представниками та носіями цих духовних, релігійних поглядів. Тому важливою складовою формування Я-духовного є створення простору для активного моделювання ціннісних орієнтацій через наслідування позитивних моделей поведінки в межах визначених цінностей.

Формування Я-духовного шляхом психологічного впливу розуміється нами як актуалізація внутрішніх ресурсів особистості не як об'єкта, а суб'єкта саморозвитку через експерієнтальні техніки зміни глибинних

переконань та установок: регресивні техніки, когнітивно-рефлексивні техніки, креативні техніки, які імплементуються в процес викладання фахових дисциплін.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1986. – 421 с.
2. Бернс Р. Что такое Я-концепция // Психология самосознания. Хрестоматия / Р. Бернс. – Самара : Издательский дом "БАХРАХ-М", 2003. – 672 с.
3. Бернс Р. Я-концепция и Я-образы / Р. Бернс // Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия. – Самара : Издательский Дом "БАХРАХ-М", 2006. – С. 133-211.
4. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Психологія та педагогіка. – 1997. – № 1. – С. 124-129.
5. Боришевський, М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2007. – Т. IX. – Ч. 5.
6. Джемс У. Личность / У. Джемс // Психология самосознания. Хрестоматия. – Самара : Издательский дом "БАХРАХ-М", 2003. – 672 с.
7. Зязюн І.А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість / І.А. Зязюн. – Івано-Франківськ, 2001. – 202 с.
8. Католик Г. В. Модерні онтогенетичні підходи до розуміння динамічних аспектів розвитку "Я-концепції" / Г. В. Католик // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – Вип 23. – Том X. – К., 2012. – С. 191-205.
9. Католик Г. В. Професійне становлення психолога в контексті психологічної допомоги дітям та молоді / Г.В.Католик // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2012. – № 6. – С. 204-214.
10. Католик Г.В. Психологія формування професійної Я-концепції практичного психолога : монографія / Г.В. Католик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 406 с.
11. Кон И.С. Психология самосознания / И.С. Кон // Психология самосознания. Хрестоматия. – Самара : Издательский дом "БАХРАХ-М", 2003. – 672 с.
12. Мадей Н.М. Проблема культурної ідентичності: Курс лекцій / Н.М. Мадей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Kaf_kult/Publications/kult_identytu_madey.pdf

13. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – М., 1998. – 543 с.
14. Миколайчук М.І. Духовне становлення особистості у контексті сімейного виховання / М.І. Миколайчук // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наукових праць / [редкол. Бех І.Д., Огнев'юк В.О., Кононко О.Л.]. – К. : Університет, 2007. – №8. – С. 136-142.
15. Миколайчук М.І. Культурно-релігійна ідентичність особистості в педагогічній діяльності як корелят психічного здоров'я та професійної ефективності / М.І. Миколайчук // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наукових праць / [редкол. Бех І.Д., Огнев'юк В.О., Кононко О.Л.]. – К. : Університет, 2008. – №12.
16. Миколайчук М.І. Культурно-ціннісна та релігійна детермінація становлення ідентичності особистості / М. І. Миколайчук // Практична психологія та соціальна робота. – №12. – К., 2008. – С. 68-70.
17. Москалець В.П. Психологія релігії : посібник / В.П. Москалець. – К. : Академвидав, 2004.
18. Москалець, В. П. Духовні горизонти особистості: потенціал вершинної психології / В. П. Москалець // Психологія і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 96-106.
19. Мукомел С. А. Формування духовних цінностей старшокласників в умовах соціально-виховуючого середовища : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.05 / С. А. Мукомел. – Луганськ : Б.в., 2005. – 20 с.
20. Помиткін Е.О. Формування духовних цінностей старшокласників у діяльності шкільної психологічної служби : дис. кандидата психол. наук : 19.00.07 / Е.О. Помиткін. – К., 1998. – 146 с.
21. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М., 1994. – 368 с.
22. Савчин М. В. Духовний потенціал людини : монографія / М. В. Савчин ; [ред. : О. Пілько та ін.]. – Івано-Франківськ : Плай ; вид-во Прикарп. ун-ту, 2001. – 204 с.
23. Солонько Л. А. Практически-духовное освоение мира (онтологический аспект) / Л.А. Солонько. – К. : Наук. думка, 1994. – 88 с.
24. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
25. Барбара Фітцджеральд: релігійний імпульс – це бажання знати більше за раціональне / Фітцджеральд Барбара [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rozмова.wordpress.com/2013/10/27/barbara-fitzerald/>
26. Фром Э. Психоанализ и религия / Э. Фром. – М. : АСТ, 2010. – 160 с.
27. Юзвак Ж. Духовність як психологічний феномен: структура та чинники розвитку / Ж. Юзвак // Філософська думка. – 1999. – № 9. – С. 141.
28. Ясперс К. Философская вера / К. Ясперс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hpsy.ru/authors/x115.htm>

29. Katolyk, H. Globalizacija i nar?d: psihoterapevatychnyy widok w?asnej koncepciji wsp??czesnej / H. Katolyk // Europejczyk tworca cywilizaciji rozwoju i postepu. Wydawnictwo Polskeigo Towarzystwa Uniwersalizmu. – Warszawa, 2014 r.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Berns R. Razvytye Ja-koncepcyy y vospytanye / R. Berns ; per. s angl. – M. : Progress, 1986. – 421 s.

2. Berns R. Chto takoe Ja-koncepcyja // Psihologyja samosoznanyja. Hrestomatyja / R. Berns. – Samara : Yzdatel'skyj dom "BAHRAH-M", 2003. – 672 s.

3. Berns R. Ja-koncepcyja y Ja-obrazy / R. Berns // Samosoznanye y zashhytnie mehanyzmi lychnosti. Hrestomatyja. – Samara : Yzdatel'skyj Dom "BAHRAH-M", 2006. – S. 133-211.

4. Beh I. D. Duhovni cinnosti v rozvytku osobystosti // Psihologija ta pedagogika. – 1997. – № 1. – S. 124-129.

5. Boryshevs'kyj, M. J. Duhovnist' osobystosti: social'no-psihologichna sutnist', determinanty stanovlennja ta rozvytku / M. J. Boryshevs'kyj // Problemy zagal'noi' ta pedagogichnoi' psihologii' : zb. nauk. prac' In-tu psihologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukrai'ny / za red. S. D. Maksymenka. – K., 2007. – T. IX. – Ch. 5.

6. Dzhehms U. Lychnost' / U. Dzhehms // Psihologyja samosoznanyja. Hrestomatyja. – Samara : Yzdatel'skyj dom "BAHRAH-M", 2003. – 672 s.

7. Zjazjun I.A. Duhovna elita u suspil'stvi: inteligentnist' i gromadjans'kist' / I.A. Zjazjun. – Ivano-Frankivs'k, 2001. – 202 c.

8. Katolyk G. V. Moderni ontogenetychni pidhody do rozuminnja dynamichnyh aspektiv rozvytku "Ja-koncepcii" / G. V. Katolyk // Aktual'ni problemy psihologii'. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' imeni G.S.Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – Vyp 23. – Tom H. – K., 2012. – S. 191-205.

9. Katolyk G. V. Profesijne stanovlennja psihologa v konteksti psihologichnoi' dopomogy ditjam ta molodi / G.V.Katolyk // Sociogumanitarni problemy ljudy. – 2012. – № 6. – S. 204-214.

10. Katolyk G.V. Psihologija formuvannja profesijnoi' Ja-koncepcii' praktychnogo psihologa : monografija / G.V. Katolyk. – L'viv : LNU im. I. Franka, 2013. – 406 s.

11. Kon Y.S. Psihologyja samosoznanyja / Y.S. Kon // Psihologyja samosoznanyja. Hrestomatyja. – Samara : Yzdatel'skyj dom "BAHRAH-M", 2003. – 672 s.

12. Madej N.M. Problema kul'turnoi' identychnosti: Kurs lekcij / N.M. Madej [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Kaf_kult/Publications/kult_identyty_madey.pdf

13. Maslou A. Motyvacyja y lychnost' / A. Maslou. – M., 1998. – 543 s.
14. Mykolajchuk M.I. Duhovne stanovlennja osobystosti u konteksti simejnogo vyhovannja / M.I. Mykolajuk // Pedagogichna osvita: teorija i praktyka. Pedagogika. Psihologija : zb. naukovyh prac' / [redkol. Beh I.D., Ognev'juk V.O., Kononko O.L.]. – K. : Universytet, 2007. – №8. – S. 136-142.
15. Mykolajchuk M.I. Kul'turno-religijna identychnist' osobystosti v pedagogichnij dij'al'nosti jak koreljat psyhichnogo zdorov'ja ta profesijnoi' efektyvnosti / M.I. Mykolajuk // Pedagogichna osvita: teorija i praktyka. Pedagogika. Psihologija : zb. naukovyh prac' / [redkol. Beh I.D., Ognev'juk V.O., Kononko O.L.]. – K. : Universytet, 2008. – №12.
16. Mykolajchuk M.I. Kul'turno-cinnisna ta religijna determinacija stanovlennja identychnosti osobystosti / M. I. Mykolajchuk // Praktychna psihologija ta social'na robota. – №12. – K., 2008. – S. 68-70.
17. Moskalec' V.P. Psihologija religii' : posibnyk / V.P. Moskalec'. – K. : Akademvydav, 2004.
18. Moskalec', V. P. Duhovni goryzonty osobystosti: potencial vershynnoi' psihologii' / V. P. Moskalec' // Psihologija i suspil'stvo. – 2011. – № 1. – S. 96-106.
19. Mukomel C. A. Formuvannja duhovnyh cinnostej starshoklasnykiv v umovah social'no-vyhovujuchogo seredovyshha : avtoref. dys ... kand. ped. nauk: 13.00.05 / S. A. Mukomel. – Lugans'k : B.v., 2005. – 20 s.
20. Pomytkin E.O. Formuvannja duhovnyh cinnostej starshoklasnykiv u dij'al'nosti shkil'noi' psihologichnoi' sluzhby : dys. kandydata psihol. nauk : 19.00.07 / E.O. Pomytkin. – K., 1998. -146 s.
21. Rodzhers K. Vzgljad na psyhoterapyju. Stanovlenye cheloveka / K. Rodzhers. – M., 1994. – 368 s.
22. Savchyn M. V. Duhovnyj potencial ljudyny : monografija / M. V. Savchyn ; [red. : O. Pil'ko ta in.]. – Ivano-Frankivs'k : Plaj ; vyd-vo Prykarp. un-tu, 2001. – 204 c.
23. Solon'ko L. A. Praktychesky-duhovnoe osvoenye myra (ontologicheskyj aspekt) / L.A. Solon'ko. – K. : Nauk. dumka, 1994. – 88 s.
24. Tytarenko T. M. Zhyttjevyj svit osobystosti u mezhah i za mezhamy budennosti / T. M. Tytarenko. – K. : Lybid', 2003. – 376 s.
25. Barbara Fitcdzheral'd: religijnyj impul's – ce bazhannja znaty bil'she za racional'ne / Fitcdzheral'd Barbara [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://rozmova.wordpress.com/2013/10/27/barbara-fitzerald/>
26. From E. Psyhoanalyz y relygyja / E. From. – M. : AST, 2010. – 160 s.
27. Juzvak Zh. Duhovnist' jak psihologichnyj fenomen: struktura ta chynnyky rozvytku / Zh. Juzvak // Filosofov'ska dumka. – 1999. – № 9. – S. 141.
28. Jaspers K. Fylosofskaja vera / K. Jaspers [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://hpsy.ru/authors/x115.htm>

29. Katolyk, H. Globalizacja i nar?d: psychoterapevatychnyy widok wasnej koncepcji wspczesnej / H. Katolyk // Europejczyk tworca cywilizacji rozwoju i postepu. – Wydawnictwo Polskeigo Towarzystwa Uniwersalizmu. – Warszawa, 2014 r.

H.V. Katolyk, M.I. Mykolaychuk. The specificity of psychology teaching in the person's spirituality development context in system of higher education. The paper describes the specificity of teaching psychology based on the practice-oriented approach to integration of self-concept of future specialists. Phenomenology and ontogeny of the self-spiritual as a component of self-concept are grounded. The concept of self-spiritual and self-religious are compared as well as self-concept and identity in general. The components of forming effect on self-spiritual in system of higher education are highlighted in the paper.

The components of forming impact are didactic component, the component of identity formation by modeling and psycho-component (include insight, self-awareness and others). The didactic component is implemented in teaching disciplines of spiritual and moral guidance: religious cultural traditions, writings, history, and mythology.

Religious identity formation – a process of modeling own spirituality with association in representatives and bearers of spiritual and religious beliefs and rituals, as well as faith and mystic experience.

Therefore, the important part of spiritual formation is self-creating space for active modeling value orientations through imitation of positive behaviors within the specified values.

Self-spiritual formation by psychological impact is understood as updating internal resources of the individual as a subject of self-development by experience based techniques of changing of the underlying beliefs and attitudes.

Key words: *self-concept, self- spiritual, interpersonal and essencer elations, experience technique.*

Отримано: 15.02.2015 р.

УДК 371.78

Т.М. Клибанівська

МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ

Т.М. Клибанівська. Методичні принципи психокорекційної роботи зі студентами. У статті здійснено теоретичний аналіз прийомів і способів впливу, які застосовуються для проведення психокорекційної роботи. Описано окремі підходи до дослідження проблем управління психічними станами людини. Розглянуто регуляцію психічних станів засобами психічної корекції та саморегуляції, аутогенного тренування, арт-терапії та музикотерапії у ситуації звичайного навчального процесу у вищій школі. Встановлено, що найбільш перспективними методами є група психологічних і соціально-психологічних методів регуляції, тобто методи дії на мотиваційно-особовий і когнітивний компоненти діяльності і поведінки студента.